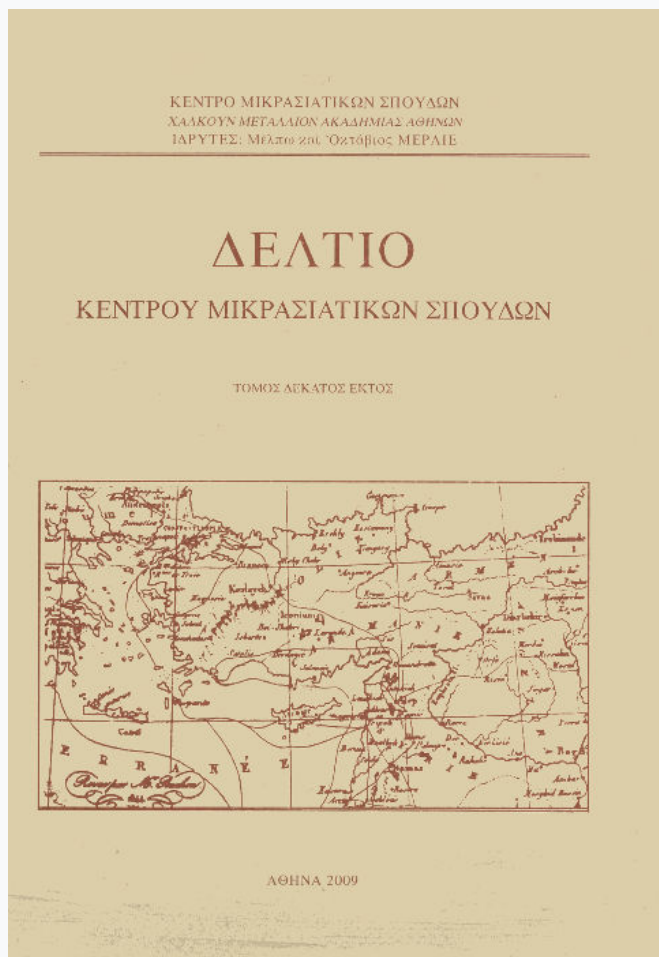

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 16 (2009)

Anthony Bryer with David Winfield, Selina Balance and Jane Isaac, The Post-Byzantine Monuments of the Pontos . A Source -Book

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης

doi: [10.12681/deltiokms.23](https://doi.org/10.12681/deltiokms.23)

Copyright © 2015, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κιτρομηλίδης Π. Μ. (2009). Anthony Bryer with David Winfield, Selina Balance and Jane Isaac, The Post-Byzantine Monuments of the Pontos . A Source -Book. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 16, 429–431.
<https://doi.org/10.12681/deltiokms.23>

Anthony Bryer with David Winfield, Selina Balance and Jane Isaac, *The Post-Byzantine Monuments of the Pontos. A Source-Book*, Aldershot: Ashgate/Variorum, 2002, xix, 310 p., fig., plates.

Ὁ Anthony Bryer εἶναι σήμερα ὁ πρύτανης τῶν Ποντιακῶν σπουδῶν. Μὲ τὸ ἐπιβλητικὸ συγγραφικὸ του ἔργο γιὰ τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα τοῦ Πόντου ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς διακυμάνσεις τῶν ἱστορικῶν πεπωμένων τοῦ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν τῆς Τραπεζούντας ἕως τῇ σύγχρονῃ ἐποχῇ, ὁ Bryer ἔχει καταστεῖ μιὰ ἐντυπωσιακὴ παρουσία ποὺ συνδυάζει τὴν ἐπιστημονικὴ ἐπιβολὴ μὲ τὴν οἰκειότητα τῆς προσήνειας καὶ τῆς φιλίας γιὰ ὅλους ὅσους ἐγκύπτουν στὴν ἱστορικὴ μελέτῃ τοῦ Πόντου. Στὸ ἔργο του συνυφαίνονται οἱ ἐπιστημονικὲς παραδόσεις τοῦ ἀγγλοσαξωνικοῦ κόσμου, ἡ μεθοδολογικὴ αὐστηρότητα, ὁ ἐμπειρισμός, ἡ κριτικὴ προσέγγιση τῶν συμβατικῶν παραδοχῶν μὲ τὸν διαρκὴ διάλογο μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς συμβολές τῆς σύγχρονῃς ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς τουρκικῆς ἐπιστήμης σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τοῦ Πόντου. Ἡ μεθοδολογικὴ του προσέγγιση βασίζεται σὲ ἓνα συνεχὲς διάλογο τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας ποὺ ἐπιτυγχάνει στὸ τελικὸ ἐπιστημονικὸ προῖδὸν νὰ ὑπερβαίνει τὴ συμβατικὴ διάκριση ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας, ἐνσωματώνοντας εὐστοχα τὴν ἀπτή καὶ ὕλικὴ μαρτυρία τῆς ἀρχαιολογίας στὴν ἱστοριογραφία.

Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ διακρίνουν τὸ σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ Bryer. Ἐλαβαν τὴν κλασσικὴ τους ἔκφραση στὸ δίτομο ἔργο *The Byzantine monuments and topography of the Pontos* (Dumbarton Oaks Studies ἀρ. 20, 1985), τὸ ὁποῖο ἐξέδωσε μετὰ πολὺχρονης ἔρευνες καὶ ἐπιτόπιες ἐπισκοπήσεις σὲ συνεργασία μὲ τὸν David Winfield. Πρόκειται γιὰ ἔργο κατὰ πάντα μνημειῶδες γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ δύο συγγραφεῖς δικαιοῦνται πράγματι τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς κοινότητος τῶν μελετητῶν τοῦ Πόντου. Ἡ προβληματικὴ καὶ ἡ μεθοδολογία τοῦ παλαιότερου ἐκείνου ἔργου [βλ. βιβλιοκρισίαν τοῦ Ν. Γκιολέ, *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 6 (1986-1987), σσ. 419-421] συνεχίζονται καὶ στὸν ἐπόμενον ἀναβαθμὸ τῶν ποντιακῶν ἐρευνῶν τοῦ Bryer, τὴ συλλογὴ τῶν μελετῶν γιὰ τὰ μεταβυζαντινὰ μνημεῖα τοῦ Πόντου, ποὺ ἐνσωματώνονται στὴν τρίτῃ κατὰ σειρὰ συναγωγὴ τῶν μελε-

των του στη διακεκριμένη σειρά Variorum Collected Studies, όπου τὰ ἔτη 1980 καὶ 1988 ἀντίστοιχα εἶχαν φιλοξενηθεῖ ἄλλες δύο σημαντικότερες συναγωγές τῶν μελετῶν του γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Πόντου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας γενικότερα.

Στὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση συναγωγή συγκεντρώνονται μιὰ σειρά μελετῶν τοῦ Bryer καὶ τῶν συνεργατῶν του David Winfield, Selina Balance καὶ Jane Isaac, μὲ ἀντικείμενο τὰ μνημεῖα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνα ποὺ ἀπαντοῦν στὴν πόλη καὶ στὸν νομὸ τῆς Τραπεζούντας. Οἱ μελέτες αὐτὲς εἶχαν ἀρχικὰ δημοσιευθεῖ σὲ τέσσερις ἐνότητες στὸ περιοδικὸ *Ἀρχεῖον Πόντου*, τόμοι 28 (1966), 29 (1968), 30 (1970) καὶ 32 (1972-1973). Τὰ εὐρήματα τῆς ἔρευνας εἶναι πράγματι ἐντυπωσιακὰ ὡς πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν μνημείων στὴν πόλη καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Τραπεζούντας. Μὲ τὴν περιγραφὴ αὐτῆ τῆς περιοχῆς τῆς μελέτης τους οἱ συγγραφεῖς δηλώνουν τὴν ὀφελή τους στὸν σκαπανέα τῆς ἔρευνας τῆς χριστιανικῆς τοπογραφίας καὶ ἀρχαιολογίας τοῦ Πόντου, τὸν David Talbot Rice, ὁ ὁποῖος ἐγκαίνιασε τὸ πεδίο τῆς σχετικῆς ἔρευνας μὲ ἓνα μνημειῶδες ἄρθρο στὸ περιοδικὸ *Byzantion* τὸ 1930. Λέγοντας περιοχὴ τῆς Τραπεζούντας οἱ συγγραφεῖς προσδίδουν τελείως διασταλτικὴ ἔννοια στὸν γεωγραφικὸ αὐτὸ προσδιορισμὸ: τὸ πεδίο τῆς ἐπισκόπησης τους καλύπτει ὁλόκληρο τὸν χῶρο τῶν μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸν Ἀνατολικὸ καὶ Μεσόγειο Πόντο, δηλαδὴ τὶς Μητροπόλεις Τραπεζούντος, Ροδοπόλεως, Χαλδίας καὶ Νικοπόλεως-Κολωνείας καὶ ἐν μέρει τμήματα τῶν Μητροπόλεων τοῦ Δυτικοῦ Πόντου, Ἀμασειας καὶ Νεοκαισαρείας. Ἀπὸ ἓναν ἀρχικὸ ὑπολογισμὸ, ποὺ χρονολογεῖται στὸ ἔτος 1919, 1.800 ναῶν, μονῶν καὶ παρεκκλησίων στὴν περιοχὴ τοῦ Πόντου, ὁ Bryer καὶ οἱ συνεργάτες του σὲ μιὰ ἐρευνητικὴ προσπάθεια ποὺ διήρκεσε δεκαπέντε χρόνια μπόρεσαν νὰ ἐντοπίσουν, νὰ περιγράψουν καὶ νὰ τεκμηριώσουν μὲ σχέδια καὶ φωτογραφίες περίπου τριακόσια μνημεῖα. Ἄν καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς φαίνεται μικρὸς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀρχικὸ ὑπολογισμὸ τῶν πηγῶν (μόνο τὸ ἓνα ἔκτο) εἶναι ἐντούτοις ἐντυπωσιακὸς καὶ τεκμηριώνει τὴν ἔκταση καὶ τὴν πυκνότητα τῶν ἑλληνικῶν ἐγκαταστάσεων στὸν Πόντο. Ἀπὸ τὰ 300 αὐτὰ μνημεῖα τὰ σαράντα τέσσερα ἐμφανίζονται μὲ ἀκρίβεια χρονολογημένα βάσει σωζόμενων ἐπιγραφῶν ποὺ τὰ χρονολογοῦν μεταξὺ τοῦ 1580 καὶ τοῦ 1904, μὲ τὸν μέγιστο ἀριθμὸ βεβαίως νὰ ἐντοπίζεται στὴν περίοδο τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς ἀκμῆς τοῦ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ μεταξὺ 1829 καὶ 1869. Ἐτοί ἡ ἀξιοσημείωτη πυκνότητα τῶν χριστιανικῶν μνημείων τεκμηριώνει τὸ ἐντυπωσιακὸ ἱστορικὸ φαινόμενο ὅτι στὸν Πόντο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ὀθωμανικῆς περιόδου καὶ ἰδίως κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα τὸ ἑλληνόφωνο χριστιανικὸ στοιχεῖο διεύρυνε καὶ ἐπεξέτεινε τὴν ἑδαφικὴ του βάση καὶ αὐτὸ σὲ ἀντίθεση πρὸς ὅλες σχεδὸν τὶς περιοχές τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Στή συλλογή προτάσσεται εισαγωγή, όπου εκτίθεται ή ιστορία της έρευνας μεταξὺ 1957 καὶ 1971, καὶ μιὰ μελέτη τοῦ Α. Α. Μ. Bryer, στήν ὁποία τίθενται τὰ κεντρικά ζητήματα τῆς ιστορίας τοῦ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ πρὶν τὴν ἔξοδο τοῦ 1923-25. Ἡ έρευνα ὁλοκληρώνεται μὲ τρία χρησιμότητα παραρτήματα: (α) Σχολιασμένη βιβλιογραφία τῆς περιγητικῆς περὶ Πόντου φιλολογίας, στήν ὁποία παρουσιάζονται τὰ έργα ἑκατὸν σαράντα δύο περιγητῶν μεταξὺ 1240 καὶ 1969· (β) Πίνακες τῶν κυβερνητῶν τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦντας ἀπὸ τὴν ἄλωση τοῦ 1461 ὡς τὸ 1919 καὶ (γ) ὁ Πίνακας τῶν 44 χρονολογημένων μνημείων μεταξὺ 1580 καὶ 1904.

Ὅπως γίνεται προφανές ἀπὸ τὰ προεκτεθέντα, ἡ συλλογὴ τοῦ Bryer καὶ τῶν συνεργατῶν του γιὰ τὸν Μεταβυζαντινὸ Πόντο συνιστᾷ ἓνα ἀνεκτίμητο ἐργαλεῖο έρευνας καὶ ἓνα ἀνεξάντλητο χρυσωρυχεῖο πληροφοριῶν. Ἀποτελεῖ τὸ ἀπαραίτητο βοήθημα κάθε σοβαρῆς ιστοριογραφικῆς ἀπόπειρας γιὰ τὸν Πόντο τῶν κάτω χρόνων. Ὁ Α. Α. Μ. Bryer δικαιούται τὴν εὐγνωμοσύνη ὅλων τῶν μελετητῶν τῆς «Ρωμανίας» γιὰ τὴν ἀγάπη, τὴν κριτικὴ ἱκανότητα καὶ τὴ φαντασία μὲ τίς ὁποῖες περισυνέλεξε τὰ θραύσματα τῆς ιστορίας καὶ τῆς κληρονομιάς τοῦ πολιτισμοῦ τῆς «ἵνα μὴ ἐξίτηλα γένωνται».

ΠΑΣΧΑΛΗΣ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ